

ФУНКЦИЈСКИ РАЗВОЈ ГРАДСКИХ И ОПШТИНСКИХ ЦЕНТАРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Теодора Николић¹

АПСТРАКТ: У фокусу рада је утицај савремених друштвених и економских процеса, пре свега процеса деиндустријализације, на функцијски развој градских и општинских центара, као потенцијалних носилаца просторног и друштвеног развоја. Функцијски значај и развој центара анализирани су са аспекта капацитета и просторног димензиона функције рада. За потребе праћења развојних процеса, просторни димензион функције рада дефинисан је уважавајући принципе функционалног централизма и просторне континуираности. Степен функцијске интеграције центра са околином, мерен је интензитетом дневног кретања становништва ради обављања функције рада. Анализа је базирана на обради документационог материјала и анонимизираних микроподатака Пописа становништва 2002. и 2011. године, а обухваћено је 155 градских и општинских центара (са изузетком центара на територији АП Косово и Метохија и општина Бујановац и Прешево, због недоступности података). У посматраном периоду, контингент становништва које обавља занимање у градским и општинским центрима умањен је за 5,2%, док је обим дневне имиграције активног становништва увећан за 5,2%. Међутим, редистрибуцију радних места и дневних миграната у мрежи централних насеља карактерисала је наглашена просторна неравномерност. Како би се диференцирали различити аспекти функцијског развоја центара истовремено су праћене промене: капацитета функције рада, обима дневне имиграције и територијалног димензиона функције рада. Резултати су показали да се нагло слабљење индустријске функције негативно одразило на капацитет функције рада већине центара. У посматраном периоду у свега 34 центра је забележено апсолутно јачање капацитета и територијалног димензиона функције рада, у 85 центара је смањење капацитета функције рада било праћено повећањем обима дневне имиграције и/или ширењем димензиона функције рада, док су негативне промене сва три показатеља забележене у 36 центара.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: функцијски развој, градски/општински центри, функција рада, дневне миграције

УВОД

Полазна идеја истраживања била је да се, у складу са улогом коју локалне самоуправе имају у друштвеном систему Републике Србије, сагледају правци развоја градских и општинских центара, као потенцијалних носилаца просторног и друштвеног развоја. У фокусу рада је утицај савремених друштвених и економских процеса, пре свега процеса деиндустријализације, на функцијски развој градских и општинских центара у првој деценији 21. века. Анализом је обухваћено 155 градских и општинских центара на територији Републике Србије. Због недоступности података, из анализе су изузети Бујановац и Прешево и центри на територији АП Косово и Метохија.

Развој функција централних насеља у зависности је од општег друштвеног развоја. Физичко-географски услови представљају основу за развој привредних делатности и саобраћајно повезивање центра са околином. Међутим, општи друштвени развој, по правилу, временом утиче на смањивање иницијалног значаја физичко-географских услова (Perišić, 1985). Илић истиче да се анализом функцијског капацитета, територијалног димензиона и интензитета градских функција долази до сазнања о квантитативним и квалитативним карактеристикама односа између урбаних центара на одређеној територији, као и односа између центара и њихових окружења. Исти аутор наводи да на територијални димензион функција утичу општи фактори, као што су рељеф, демографске карактеристике, саобраћајна повезаност итд., али и значај одређене функције конкретnog центра и значај изостанке функције центара у окружењу (Ilić, 1970).

¹ Универзитет у Београду - Географски факултет, Студентски трг III/3, Београд, Србија, teodora.nikolic@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-8148-5246

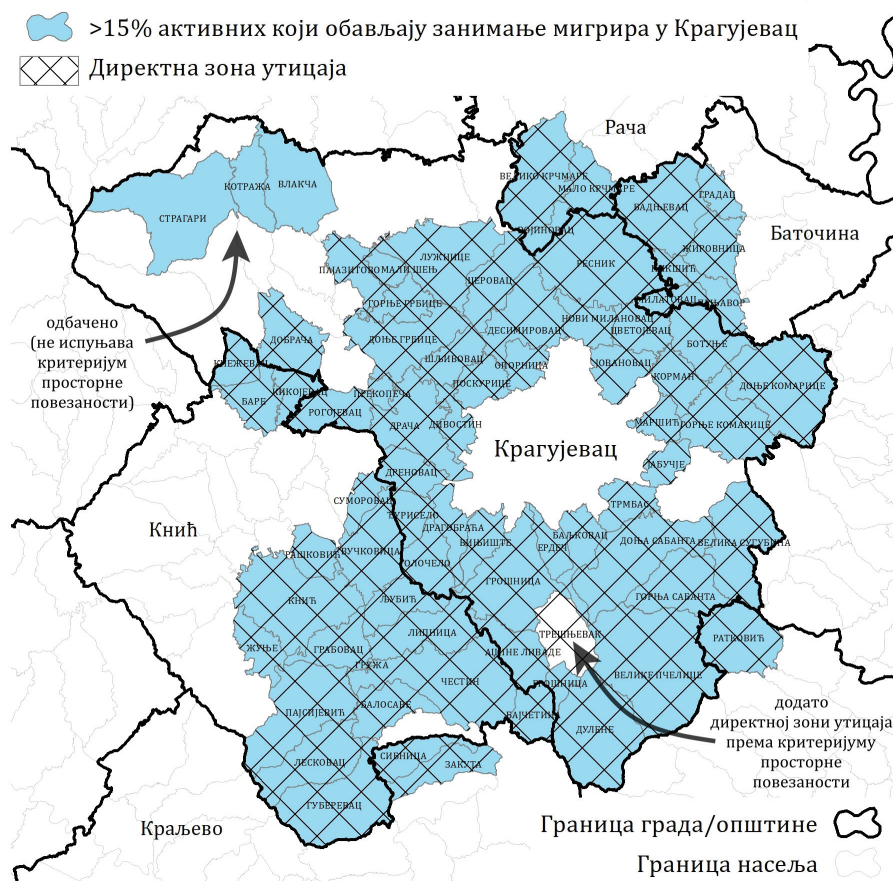
Функцијски значај и развој градских и општинских центара анализирани су са аспекта капацитета и просторног домета функције рада. Значај функције рада градских и општинских центара осликава податак да је 2011. године у њима занимање обављало 72,9% активног становништва (које обавља занимање) Републике Србије. Дневни мигранти су чинили 26,7% укупног активног становништва које обавља занимање, а градски и општински центри су били одредиште чак 77,3% укупног обима дневне миграције активног становништва (РЗС, 2015а; РЗС, 2018). Међутим, дистрибуција радних места и дневних миграната у мрежи централних насеља изразито је неравномерна. У складу са претходно наведеним, циљ истраживања је да указује на генералну дистрибуцију развојних импулса у мрежи градских и општинских центара Републике Србије на почетку 21. века.

МЕТОДОЛОГИЈА

Функцијски значај и развој урбаних центара анализиран је са аспекта капацитета и територијалног домета функције рада. Капацитет функције рада сагледан кроз активно становништво које обавља занимање у градским и општинским центрима, док је степен функцијске интеграције центра са околином мерен интензитетом дневног кретања становништва ради обављања функције рада.

За потребе праћења развојних процеса, одабрани су критеријуми за одређивање просторног обухвата зоне утицаја центара, по угледу на моделе заступљене у домаћој и међународној научној и стручној пракси (опширније у Николић, 2022). Поштујући принципе функционалног централитета и просторне континуираности, издвојене су зоне директног утицаја центара. Критеријум за издвајање насеља која припадају зони директног утицаја центра је био да из насеља у конкретан центар мигрира минимум 15% активног становништва које обавља занимање. Просторни континуитет зоне утицаја је остварен тако што су издвојена сва међусобно и са конкретним центром просторно повезана насеља која испуњавају претходни критеријум. Насеља која не испуњавају претходни критеријум, али су у потпуности окружена насељима која га испуњавају су укључена у директну зону утицаја центра, док су насеља која су просторно изолована одбачена, без обзира на интензитет дневних миграција ка центру (Илустрација 1).

Анализа је базирана на обради анонимизираних микроподатака Пописа становништва 2002. и 2011. године, који обухватају дневне мигранте из контингента активног становништва које обавља занимање (Републички завод за статистику, 2015; Републички завод за статистику, 2018). Коришћени су и подаци о активном становништву које обавља занимање на нивоу насеља (Републички завод за статистику, 2004; Републички завод за статистику, 2015а), као и подаци о броју становника по насељима (Републички завод за статистику, 2014). За припрему картографских приказа коришћени су геопросторни подаци из Регистра просторних јединица (границе градова, општина и насељених места) Републичког геодетског завода (Републички геодетски завод, 2020).



Илустрација 1. Пример издвајања директне зоне утицаја центра
Извор: Николић, 2022

Како би се одредио тип промена капацитета и територијалног домета функције рада градских и општинских центара у периоду од 2002. до 2011. године коришћена су три релативна показатеља. Промена капацитета функције рада је мерена индексом промене броја активних становника који обављају занимање у центру у наведеном периоду. Други показатељ се односи на промене обима дневне имиграције, мерене индексом промене броја дневних имиграната који у центру обављају занимање. Трећи показатељ се односи на промене територијалног домета функције рада, мерене индексом промене броја насеља која улазе у обухват директне зоне утицаја центра. Код свих претходно наведених показатеља вредност већа од 1 означава позитивне промене, док вредност мања од 1 (тј. између 0 и 1) означава негативне промене. На основу карактера промена, издвојено је 5 типова центара (Табела 1).

Табела 1. Критеријуми за праћење промена капацитета и територијалног домета функције рада

Тип промене	Вредност индекса промене броја:		
	активних становника који обављају занимање у центру	дневних миграната који обављају занимање у центру	насеља у обухвату директне зоне утицаја центра
Јачање функције рада	> 1	> 1	> или = 1
Смањен функцијски капацитет, појачана дневна имиграција	< 1	> 1	> 1
Само обим дневне имиграције повећан	< 1	> 1	< или = 1
Само територијални домет функције рада повећан	< 1	< 1	> 1
Слабљење функције рада	< 1	< 1	< или = 1

Извор: Николић, 2022

Приликом реализације истраживања за обраду података и визуелизацију резултата коришћени су софтверски алати *Excel* и *ArcGIS Pro*.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ФУНКЦИЈЕ РАДА ГРАДСКИХ И ОПШТИНСКИХ ЦЕНТАРА

Дистрибуција радних места у мрежи градских и општинских центара Србије указује на наглашену концентрацију економских активности у демографски и функцијски најзначајнијим центрима. Насеље Београд, као највећи центар рада, 2011. године је апсорбовало 30,9% активног становништва које занимање обавља у центрима и 23,1% дневних миграната којима су одредиште градски и општински центри. Следећи по величини, Нови Сад, има значајно нижи капацитет функције рада, апсорбује 6,9% активних и 8,2% дневних имиграната. Поређења ради, Нови Сад заједно са преосталих 12 центара у којима више од 20.000 становника обавља занимање, има мањи број радних места него Београд сам. Са друге стране, четири највећа центра рада (Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац) апсорбују чак 45,2% активног становништва које занимање обавља у центрима (Табела 2).

Табела 2. Структура градских и општинских центара према броју радних места и дистрибуција економски активног становништва које обавља занимање и дневних миграната по центрима

Категорије центара према броју радних места	Број центара	Економски активни који обављају занимање у центрима		Дневни мигранти који обављају занимање у центрима	
		број	%	број	%
>500.000	1	519.560	30,9	108.857	23,1
100.000-499.999	1	116.316	6,9	38.587	8,2
50.000-99.999	2	123.001	7,3	27.358	5,8
20.000-49.999	10	260.194	15,5	71.498	15,2
10.000-19.999	19	267.187	15,9	76.725	16,3
5.000-9.999	27	187.014	11,1	66.281	14,1
2.000-4.999	45	138.872	8,3	51.943	11,0
1.000-1.999	39	59.523	3,5	25.257	5,4
<1.000	11	8.008	0,5	4.567	1,0
Укупно	155	1.679.675		471.073	

Извор података: РЗС, 2015а; РЗС, 2018

Центри рада и насеља у зонама њиховог директног утицаја чинили су 2011. године 55,6% насељског система Републике Србије, док је 44,4% насеља условно било ван домета утицаја центара рада. У центрима и насељима под њиховим директним утицајем је живело 90% становништва Републике. Обухват зона директног утицаја био је највећи на територији Града Београда, где је истим обухваћено 92,4% насеља и готово целокупно становништво Града. У статистичком региону Војводине обухват зона директног утицаја центара био је нешто мањи него у Граду Београду, али изнад просека Републике. Регион Шумадија и Западна Србија се издваја по најмањем обухвату становништва (82,9%), док је у региону Јужна и Источна Србија најмањи удео обухваћених насеља (50,3%) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018; РЗС, 2014).

У погледу демографског и миграционог потенцијала највећу зону утицаја 2011. године је имао Београд. Територијални домет функције рада Београда обухвата централне градске општине у целини и већи део приградских општина, где се преклапа са утицајем функције рада локалних центара (Сурчин, Обреновац, Барајево, Сопот, Младеновац и Гроцка). Изван обухвата зоне директног утицаја Београда остала је већина насеља општине Лазаревац. Са друге стране, утицај Београда се прелива на нека насеља општина Пећинци, Стара Пазова, Опово, Ковачица и Смедеревска Паланка, и градова Панчево и Зрењанин (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

Зона директног утицаја Новог Сада, поред градских општина Нови Сад и Петроварадин, обухватала је целокупне територије општина Сремски Карловци, Темерин и Жабаљ, и делове општина Беочин, Врбас, Србобран, Тител и Инђија (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

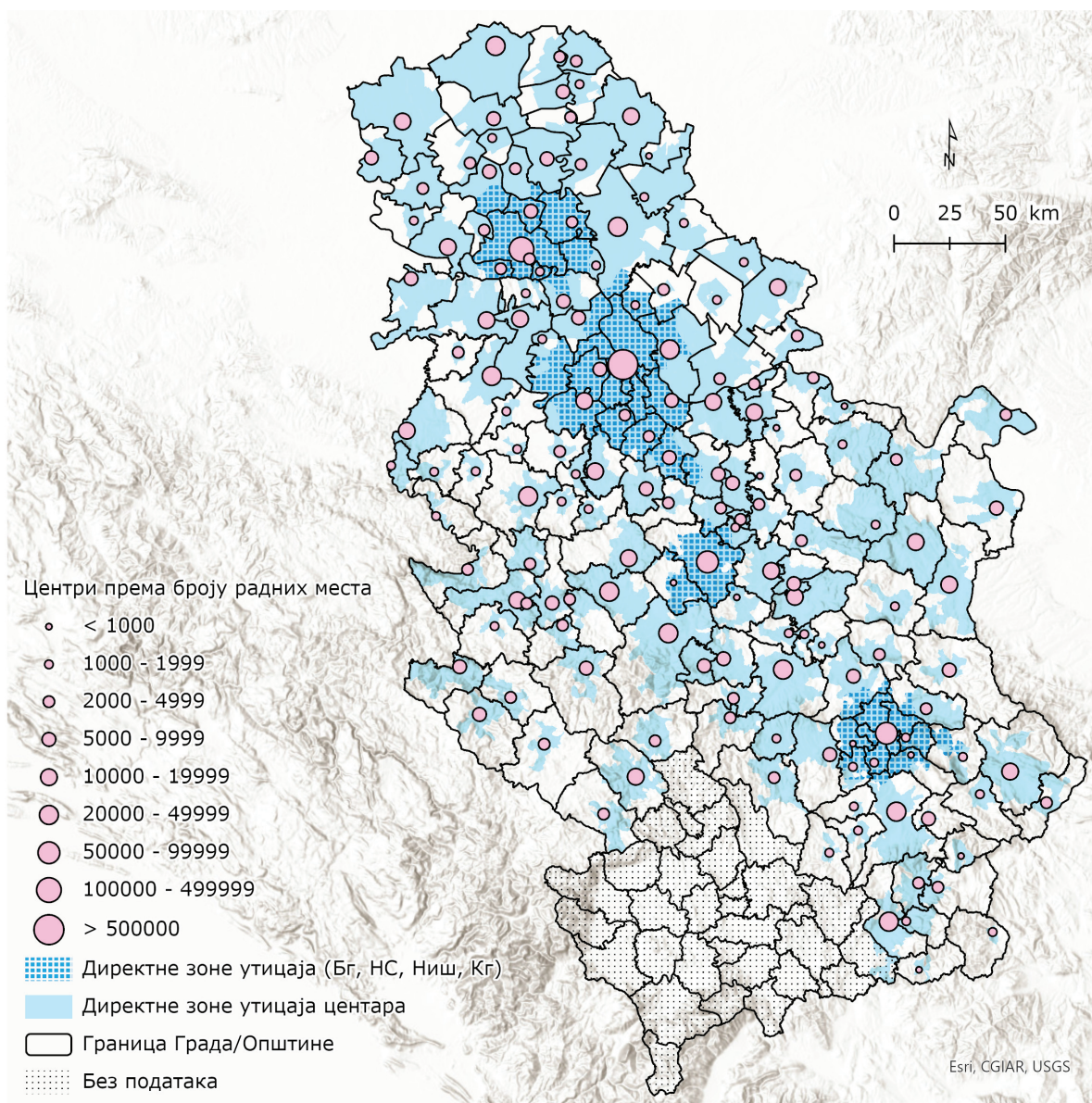
Територијални домет функције рада Ниша, поред централних општина (4), обухватао је и територију градске општине Нишка Бања и општине Дољевац у целини, као и делове суседних општина (Мерошина, Алексинац, Сврљиг, Бела Паланка и Гаџин Хан) и општине Житорађа (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

Територијални домет функције рада Крагујевца, са једне стране, не обухвата сва насеља Града, док са друге стране обухвата део насеља суседних општина Кнић, Рача, Баточина и Рековац (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

Директан утицај градских центара који имају од 20.000 до 50.000 радних места значајно мање допире преко граница градова. Изузев у случају Суботице и Панчева, домет функције рада центара ове категорије 2011. године није покривао чак ни сва насеља на територији самих градова. Најужи просторни обухват директне зоне утицаја имали су Ваљево и Шабац. Нешто већи територијални домет, у односу на остале центре, имало је Врање, чији се утицај прелива на насеља градске општине Врањска Бања и општина Владичин Хан и Бујановац (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

Већина градских и општинских центара из категорије од 10.000 до 20.000 радних места директан утицај остваривала је углавном унутар граница града/општине. Изузетак су Лазаревац, чији се утицај осећа у неким насељима општине Лајковац, и Пожаревац, чији се утицај осећа у општини Мало Црниће. У зони директног утицаја Ужица био је и општински центар Севојно (Карта 1) (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

Центри који 2011. године нису имали директну зону утицаја углавном су мањи центри у непосредној близини функцијски доминантнијих центара. Популационо највећи међу њима био је Петроварадин, а у тој категорији су били и Жабаљ, Сремски Карловци, Тител, Опово и Нишка Бања, као и Богатић, Ковачица и Бач. Утицај центара који имају мање од 2.000 радних места имао је значајно мањи територијални домет, чак и у оквиру општина чији су центри (РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

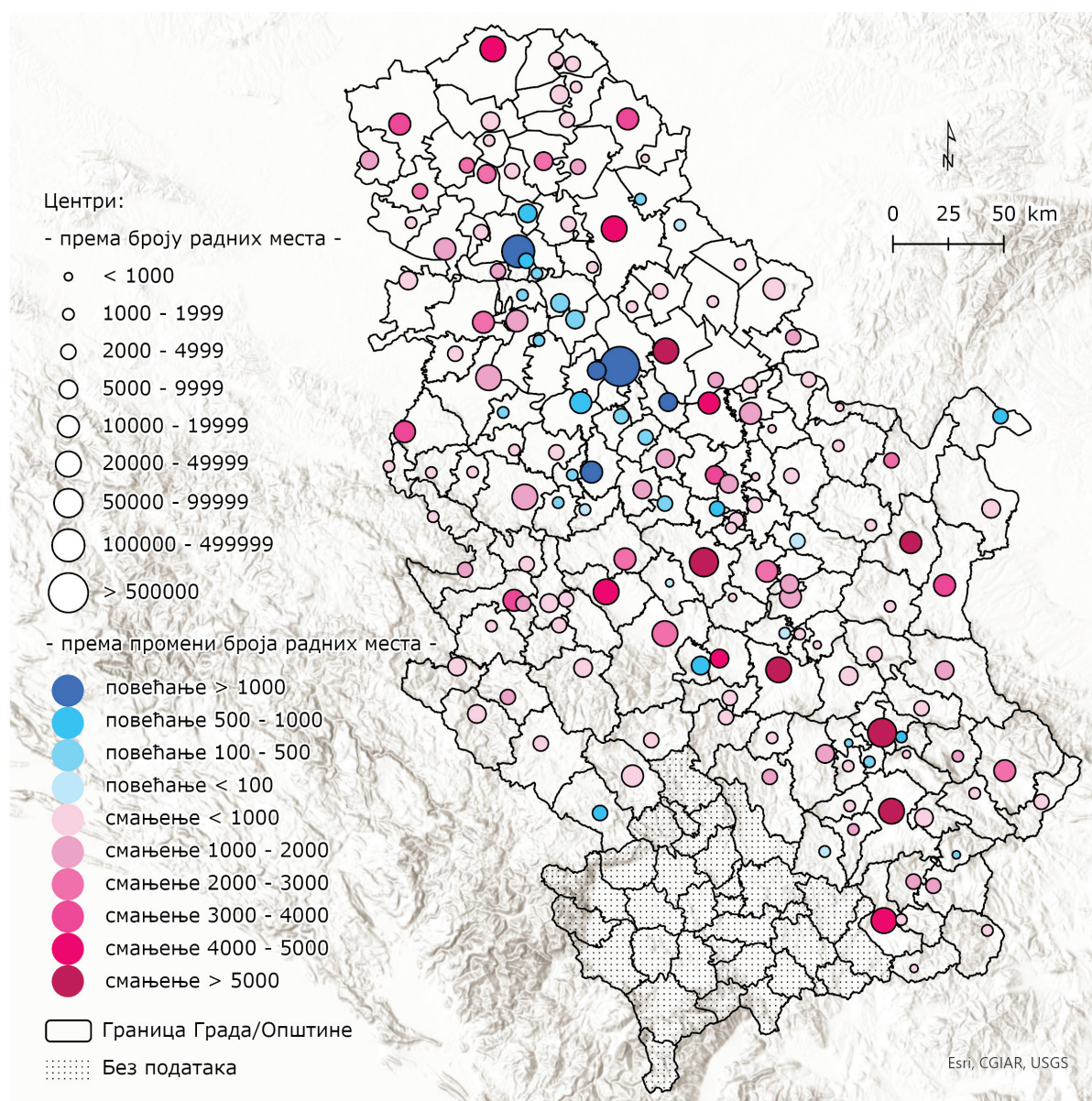


Карта 1. Градски и општински центри према броју становника који у њима обављају занимање и просторни обухват зона директног утицаја центара 2011. године
Извор података: РЗС, 2015а; РЗС, 2018; Републички геодетски завод, 2020

РАЗВОЈ ФУНКЦИЈЕ РАДА ГРАДСКИХ И ОПШТИНСКИХ ЦЕНТАРА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Контингент становништва које обавља занимање у градским и општинским центрима је у посматраном периоду (од 2002. до 2011. године) умањен за 5,2% (-92.775 становника), док је обим дневних миграција активног становништва увећан за 5,2% (+23.317 дневних имиграната). Међутим, редистрибуцију радних места и дневних миграната у мрежи централних насеља карактерисала је наглашена просторна неравномерност (Карта 2). На нивоу целокупне територије Србије, салдо ширења и скупљања територијалног домета функције рада центара (разлика између броја насеља која су 2002. године била обухваћена зонама директног утицаја локалних центара, а 2011. године нису и броја насеља која 2002. године нису била у обухвату наведених зона, а 2011. године јесу) био је позитиван за 366 насеља, што представља увећање обухвата зона (мерено бројем насеља) за 7,9% (РЗС, 2004; РЗС, 2015; РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

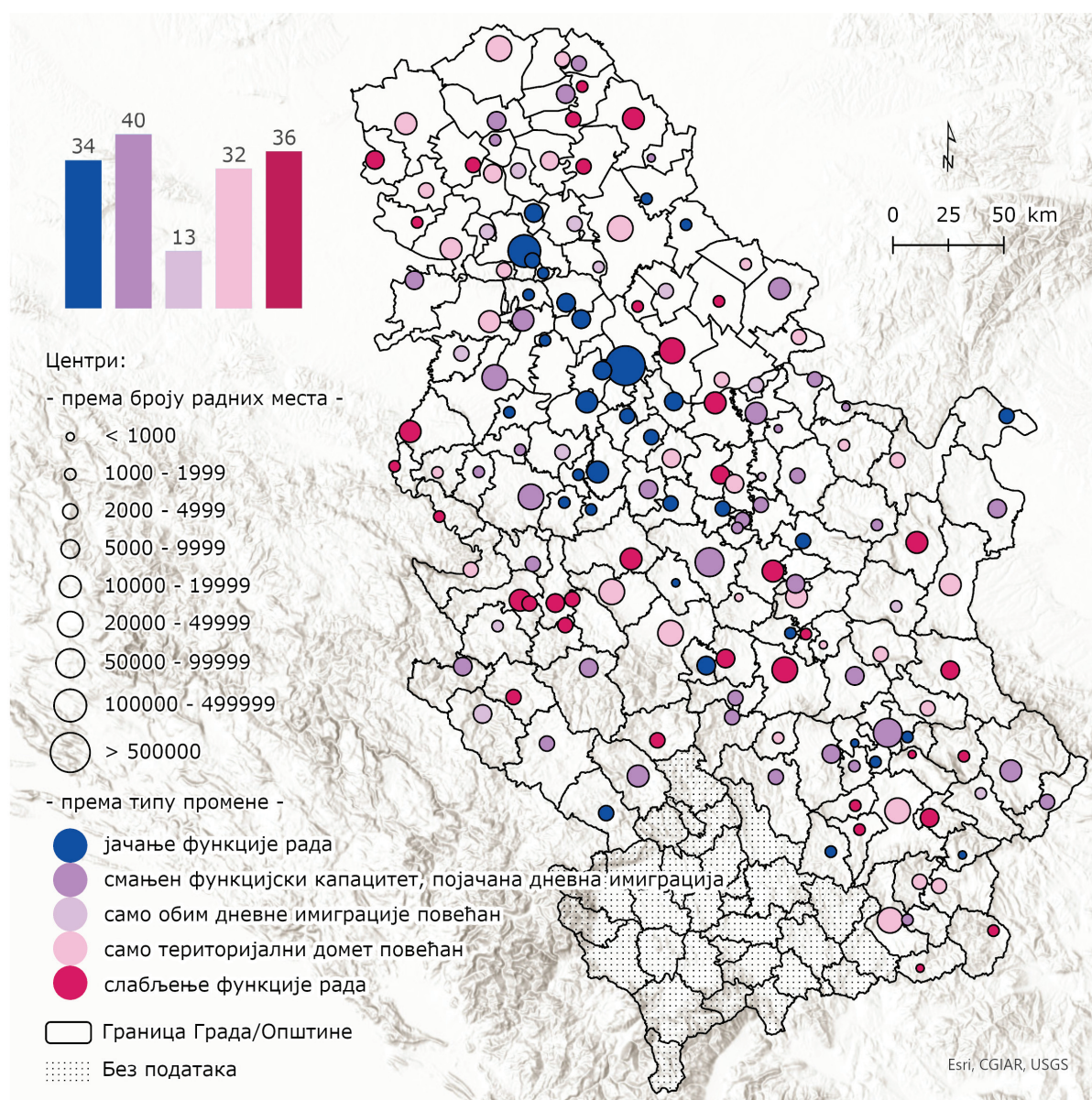
Како би се диференцирали различити аспекти функцијског развоја центара, примењена је типологија центара (на основу критеријума образложених у поглављу Методологија) заснована на променама: капацитета функције рада (броја радних места), обима дневне имиграције и територијалног домета функције рада.



Карта 2. Промена броја становника који обављају занимање у градским и општинским центрима у периоду од 2002. до 2011. године

Извор података: РЗС, 2004; РЗС, 2015; РЗС, 2015а; РЗС, 2018; Републички геодетски завод, 2020

Резултати су показали да је у посматраном периоду апсолутно јачање капацитета и територијалног домета функције рада забележено у свега 34 центра. Просторна дистрибуција ових центара недвосмислено указује на просторну поларизацију функцијског развоја. Највећа концентрација центара који су остварили позитивне промене забележена је на делу дунавског развојног појаса између Београда и Новог Сада, односно у зонама њиховог утицаја. Поред Београда и Новог Сада, јачење функције рада је забележено у свим општинским центрима (изузев Младеновца) у Београду, затим у Старој Пазови, Инђији и Пећинцима у зони утицаја Београда, и центрима општина Петроварадин, Темерин, Сремски Карловци и Ириг у зони утицаја Новог Сада (Карта 3). Наведени центри су апсорбовали 96,6% укупног пораста броја радних места забележеног у 34 центра. Значајно мања концентрација и интензитет позитивних промена су забележени у околини Ниша (Нишка Бања, Меровина и Дољевац) и Крагујевца (Рача и Кнић), док је у ова два центра капацитет функције рада смањен, уз јачање дневне имиграције и територијално ширење зоне директног утицаја. Највећа апсолутна промена броја радних места је забележена у Београду (+48.046), Новом Саду (+12.265), Сурчину (+5.618), Гроцкој (+2.688) и Лазаревцу (+1.637), док је највећи индекс промене забележен у Сурчину (2,77) и Гроцкој (1,75). Највећи пораст обима дневне имиграције забележен је у Београду (+18.188), Сурчину (+4.558), Гроцкој (+2.897) и Новом Саду (+2.248). Београд је остварио значајно ширење зоне утицаја на насеља општина Младеновац и Смедеревска Паланка, са једне стране, и градова Панчево и Зрењанин и општина Опово и Ковачица, са друге стране (Карте 2 и 3).



Карта 3. Типологија градских и општинских центара према променама капацитета и територијалног домета функције рада у периоду од 2002. до 2011. године
Извор података: РЗС, 2004; РЗС, 2015; РЗС, 2015а; РЗС, 2018; РГЗ, 2020

Ако изузмемо Београд, Нови Сад, Сурчин, Гроцку и Лазаревац, пораст броја радних места у преосталих 29 центара у којима је забележено јачање функције рада мери се стотинама. Са друге стране, негативне промене у већини центара са више од 2.000 радних места, мере се хиљадама (четвороцифрене негативне вредности су забележене у чак 53 центра). Од 12 центара у којима занимање обавља од 20.000 до 100.000 активних становника нема центра у ком је забележено повећање капацитета функције рада. Најнегативније апсолутне промене забележене су у Лесковцу и Крушевцу, где је капацитет функције рада смањен за око 7.000 радних места, док је у Панчеву, Нишу, Бору и Крагујевцу смањен за више од 5.000 радних места (Карта 2).

Смањење капацитета функције рада је праћено истовременим повећањем обима дневне имиграције и територијалним ширењем зоне утицаја у 40 градских и општинских центара, међу којима су: Ниш, Крагујевац, Шабац, Ваљево, Нови Пазар, Пожаревац, Пирот, Вршац итд. У 32 центра, међу којима су Суботица, Зрењанин, Чачак, Краљево, Лесковац, Врање, Сомбор, Сремска Митровица, Зајечар итд. поред капацитета функције рада смањен је и обим дневне имиграције, а забележено је територијално ширење зоне утицаја. У оба случаја ширење зоне утицаја центара најчешће је било ограничено на насеља територије јединице локалне самоуправе чији су центри. Повећање броја имиграната, уз истовремено смањење капацитета функције рада и зоне утицаја забележено је у 13 општинских центара, међу којима су најзначајнији Пријеполје и Костолац. Негативне промене сва три показатеља забележене су у чак 36 градских и општинских центара, међу којима су најзначајнији: Панчево, Крушевац, Смедерево, Ужице, Јагодина, Кикинда, Бор, Лозница, Горњи Милановац итд. (Карта 3).

Забележени су и примери центара који су у посматраном периоду формирали зону утицаја, коју 2002. године нису имали (Сурчин, Аранђеловац, Гроцка, Димитровград, Тутин, Лапово, Коцељева, Ириг, Мионица, Варварин, Мали Иђош, Сечањ, Мало Црниће и Црна Трава), као и примери центара који су у периоду од 2002. до 2011. године изгубили зону утицаја (Нови Бечеј, Богатић, Бач и Тител). Док општински центри Петроварадин, Жабал, Ковачица, Сремски Карловци, Нишка Бања, Опово и Жабари нису имали насеља у зони свог утицаја ни на почетку, ни на крају посматраног периода (РЗС, 2004; РЗС, 2015; РЗС, 2015а; РЗС, 2018).

ЗАКЉУЧАК

Развојне диспропорције у мрежи централних насеља Србије на почетку 21. века најбоље илуструје пренаглашена концентрација економских активности у њеном демографски и функцијски најзначајнијем центру, који има више радних места него следећих 13 функцијски најснажнијих центара заједно. Резултати анализе су показали да се слабљење индустријске функције у првој деценији 21. века негативно одразило на капацитет функције рада већине градских и општинских центара. Број становника који обављају занимање у градским и општинским центрима смањено се за око 93 хиљаде, док се обим дневне миграције у центре повећао за око 23 хиљаде становника, што може бити показатељ недостатка радне снаге у самим центрима, али и слабљења функција насеља у њиховом окружењу.

Генерална дистрибуција развојних импулса у мрежи централних насеља била је изразито је неравномерна. Просторна дистрибуција центара у којима је забележено јачање функције рада недвосмислено указује на даље продубљивање постојеће поларизације у мрежи централних насеља. Међу центрима који су остварили позитивне промене истичу се Београд, Нови Сад и мањи центри у зонама њиховог утицаја, који су апсорбовали 96,6% укупног забележеног повећања броја радних места. Са друге стране, у 12 функцијски најзначајнијих центара после Београда и Новог Сада забележено слабљење функције рада, а више од хиљаду радних места изгубила су чак 53 центра. Најнегативније вредности забележене су у Лесковцу Крушевцу, Панчеву, Нишу, Бору и Крагујевцу, где је капацитет функције рада смањен за више од 5.000 радних места. Територијално ширење зона утицаја центара у посматраном периоду углавном је било ограничено на територије њихове локалне самоуправе. Значајније ширење зоне утицаја остварио је само Београд, док се нпр. зона утицаја Панчева, Крушевца, Смедерева, Ужица, Јагодина, Кикинде, Бора и још 42 центра смањила.

НАПОМЕНА

Истраживање је финансирано од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, број уговора 451/03/65/2024-03/200091.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Ilić, J. (1970). Karakteristike funkcionalnih odnosa između grada i okoline sa posebnim osvrtom na SR Srbiju. Stanovništvo, VIII(3-4), 167-189.
- Perišić, D. (1985). O prostornom planiranju (Т. Posebna izdanja broj 15). Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam.
- Николић, Т. (2022). Улога урбаних центара у процесима регионалног диференцирања и интегрисања Србије - докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду - Географски факултет.
- Републички геодетски завод. (2020). Регистар просторних јединица. Преузето са Отворени подаци НАЦИОНАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА ГЕОПРОСТОРНИХ ПОДАТАКА: <https://opendata.geosrbija.rs/>
- Републички завод за статистику. (2004). Попис становништва, домаћинства и станова 2002. - Делатност и пол активног становништва које обавља занимање - Подаци по насељима. Београд: Република Србија Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2014). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД БРОЈА СТАНОВНИКА 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. И 2011. Подаци по насељима. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2015). Попис становништва, домаћинства и станова 2002. у Републици Србији: Посебна обрада анонимизираних микроподатака. Београд: Непубликовани подаци.
- Републички завод за статистику. (2015a). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији - Подаци по насељима. Београд: Непубликовани подаци.
- Републички завод за статистику. (2018). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији: Посебна обрада анонимизираних микроподатака. Београд: Непубликовани подаци.

FUNCTIONAL DEVELOPMENT OF MUNICIPAL CENTRES IN THE REPUBLIC OF SERBIA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Teodora Nikolić²

ABSTRACT: The article deals with the effects of modern social and economic processes, in particular the process of deindustrialisation, on the functional development of municipal centres as potential carriers of spatial and social development. The functional significance and the development of the centres were analysed in terms of the capacity and the territorial reach of the work function. For the monitoring of development processes, the territorial reach of the work function is defined in accordance with the principles of functional centrality and spatial continuity. The degree of functional integration of the centre with the surrounding area was measured by the intensity of daily movement of the active population. The analysis is based on the processing of unpublished material and anonymised microdata from the 2002 and 2011 censuses. A total of 155 municipal centres were included (with the exception of the centres on the territory of AP Kosovo and Metohija and the municipalities of Bujanovac and Preševo, as the data were not available). In the period under review, the contingent of the population working in municipal centres dropped by 5.2%, while the volume of daily immigration of the active population increased by 5.2%. However, the redistribution of workplaces and daily migrants in the network of central settlements was characterised by pronounced spatial inequalities. In order to distinguish the types of functional development of the centres, the changes in the capacity of the work function, the volume of daily immigration and the territorial reach of the work function were observed. The results show that the weakening of the industrial function had a negative impact on the capacity of the work function of most centres. In the period observed, only 34 centres recorded an absolute strengthening of the capacity and territorial reach of the work function, in 85 centres the decline in the capacity of the work function was accompanied by an increase in the volume of daily immigration and/or an expansion of the territorial reach of the work function, while in 36 centres negative changes were recorded for all three indicators.

KEYWORDS: functional development, municipal centres, work function, daily migration

² University of Belgrade - Faculty of Geography, Studentski trg 3/III, Belgrade, Serbia, teodora.nikolic@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-8148-5246